

SÕJANDUSKEELE JA KUJUNDKEELE RISTTEEL EHK KAS KUJUND (OSKUS)KEELT PIGISTAB?

Reet Hendrikson

Ülevaade. Eesti terminoloogiatöö praktikas on seni piisava tähelepanuta jäänud mõistetasandil avalduv kujundlikkus. Ka on suhtumine erialakeele kujundlikkusesse ambivalentne: kuigi terminiteoreetilistes käsitlustes kohtab üha enam kujundi kui tunnetusvahendi tähtsustamist, on praktikas suhtumine jätkuvalt pigem kõhklev-tõrjuv. Samas on kujundliku taustaga termin sageli erialainimeste loomulik valik.

Artikkel käsitlebki kujundlikkuse rolli oskuskeeles. Uurimisaineks on magistrkursuse ohvitseride terminivalikud ja -põhjendused. Vaatlen, millal kalduvad ohvitserid eelistama kujundlikku terminit ja kuidas valikut põhjendatakse. Lähteks on tees, et funktsionaalse ja juurdumisvõimelise terminoloogia väljatöötamine eeldab teadlikkust sihtgrupi vajadustest, terminieelistustest ja mõistestusviisist.

Sõjanduses, nagu teistelgi erialadel, on käibel kujundliku taustaga termineid, mida on traditsioonilises (oskus)keelekorralduses tavaks taunida kui toorlaene. Selgub, et taolised terminikujud omavad tihti erialainimeste eelistust ja on juurdunud. Ohvitseride terminivalikuid ja -põhjendusi jälgides tundub olevat vähemalt kaalumist väärt hüpotees, et lisaks puhtkeelisele matkimisele võib taoliste keelendite eelistatus tuleneda inimtunnetuse kalduvusest mõ(is)testada teatavaid nähtusi kujundi abil. See omakorda seab teise valgusse nii mõnegi eesti (oskus)keelekorralduses seni kehtinud põhimõtte.

Võtmesõnad: sõjandus, terminoloogia, sotsiokognitiivne terminoloogiateooria, oskuskeelekorraldus, terminikorrastus, kognitiivne metafoorteooria, erialakeele metafoorsus, kujundlikkus, eesti keel

1. Taust ja eesmärk

Eesti oskuskeelekorralduses näib praegu olevat põnev otsingute aeg. Ühest küljest – teooriatasandil – on terminoloogiaski saamas üha valdavamaks kognitivism ja mõiste kui tunnetusvahendi tähtsustamine. Teisalt tundub praktilises terminitöös

jättkuvalt valitsevat traditsiooniline paradigma, mis kaldub lähtuma objektivismist (mõiste kui midagi inimtunnetusest sõltumatut), mõiste-termini üksühesest vastavusest ja kui mitte kujundlikkuse eitamisest, siis vähemalt skepsisest kujundlikkuse suhtes¹ ning kalduvusest “tõlkida” kujundlikke termineid mittekujundlikeks. Viimast tendentsi on siinkirjutaja täheldanud esmajoones just – kaitseväelaste sõnakasutust järgides – keeleinimeste, mitte niivõrd kaitseväelaste seas. Kujundlikkuse ja ekspressiivsuse kadumist sihtkeeles on täheldanud ka Temmerman, kes on kõrvutanud ingliskeelset erialateksti selle prantsus- ja hollandikeelse tõlkega (vt Temmerman 2011a: 56–57). Eestikeelses erialatekstis on kujundlike väljendite asendumist otsesõnalistega täheldanud Rohult (2008: 163). Juurdunud tavaarusaama järgi on kujundkeel aga midagi, mis ei käi kokku teaduslikkuse ja täpsustaotlusega, mistõttu tekib küsimus, miks kalduvad erialainimesed nii mõnigi kord eelistama kujundlikke termineid mittekujundlikele². Lisaks on sõjandus teatavasti ala, kus täpsus ja üheselt mõistetavus on iseäranis olulised (seda rõhutavad ohvitserid oma esseedes ja magistritöödes; vt Hendrikson 2012).

Senises keelekesksusele kalduvas terminoloogiapraktikas on piisava tähelepanuta jäänud mõistetavas avalduva kujundlikkuse osatähtsus. Kaitsevälased, nagu ka paljude teiste erialade esindajad, kasutavad ohtralt võõrmõjulisi, eeskätt inglise keelele taandatavaid keelendeid, millest nii mõnelgi on kujundlik taust. Inglise keele mõju liider- ja malliandva keelena on sõjanduses vaieldamatu, kuid ohvitseride terminivalikuid ja -põhjendusi jälgides tundub olevat vähemalt kaalumist väärt hüpotees, et lisaks puhtkeelisele matkimisele võib kujundlikkus tuleneda ka mõistetavasandist, sh inimtunnetuse kalduvusest mõ(is)testada teatavaid nähtusi kujundi abil³.

Siinse kirjutise eesmärk ongi käsitleda kujundlikkuse rolli sõjandusterminoloogias. Kaks peamist uurimisküsimust on järgmised: mida lubab aines öelda kujundlikkuse funktsionaalsuse kohta sõjandusterminoloogias ning kuidas võib vastus sellele küsimusele mõjutada sõjandusterminoloogia arendamist? Selleks et neile küsimustele vastata, on oluline vaadelda ka seda, millal kalduvad kaitsevälased eelistama kujundlikku terminit ja kuidas siis oma terminivalikuid põhjendatakse.

Artikkel lähtub eeldusest, et funktsionaalse ja kasutajaskonnas juurdumisevõimelise terminoloogia väljatöötamine eeldab muuhulgas ka teadlikkust sihtgrupi vajadustest ja terminieelistustest. Uurimistulemused peaksid seega olema otseselt rakendatavad sõjandusterminoloogia komisjoni töös ning eeldatavasti aitama lähendada komisjoni tööd sõjandusterminoloogia peamisele kasutajaskonnale – kaitseväelastele.

Esmalt annab käsitlus lühiülevaate nüüdisaegsest, sotsiokognitiivsest lähenemisest terminoloogiale, suhestades seda klassikalise terminoloogiateooriaga. Kirjutise teine, rakenduslik osa tugineb peaasjalikult kahele terminianalüüsi näitele, mis on pärit kahe ohvitseri sõjandusterminoloogiat korrastavast magistritööst.

¹ Üldlevinud suhtumist illustreerib Egle Pulleritsu (2012) tsitaat, mis on küll kontekstist välja rebitud, kuid seda ilmekam: “Loomulikult on keeles olemas konventsionaalsed ehk nn surnud metafoorid, mille puhul ülekantud tähendust enam ei tajugi, nt *käsi väljendis kellegi käest küsima* või *kõrv väljendis kellegi kõrvale istuma*. Nende tarvitust pole mõtet piirata, sest **olgu et need on mõnikord välditavad, oleks üsna keeruline neist täielikult loobuda.**” (Minu esiletõst – RH.) Viimane lause ilmestab hästi intuitiivset üldsuhtumist, mis – nagu näha – pole võõras ka keeleteadlikumatele inimestele: kui võimalik, siis vältida!

² Samale tulemusele jõuab ka Temmerman (vt nt 2000: 69).

³ Ka Erelt (2007: 80–81, 197–198) viitab, et sageli on raske kindlaks teha, kas tegu on keelest keelde rändava tõlkelaenuga või on terminiloojad eri keeltes tulnud samale mõttele.

2. Klassikaline ja sotsiokognitiivne terminoloogiateooria

Klassikalise terminoloogiateooria järgi saab kindlustada termini objektiivsust, täpsust ja suhtlustõhusust, vältides kujundlikkust kui hägusat väljendusviisi. Kujundlikku keelt käsitleb klassikaline teooria igasuguse teadusliku ja loogilise mõtlemise komistuskivina, mis peale kõige muu ähmastab mõistepiire (vt nt Lotte 1961, Wüster 1979, Felber 1984; vrd ka Ots 1980: 583). Kognitivismi esiletõusuga on hakatud sellist lähenemist üha enam vastustama⁴.

McLaughlini (1995: 86) järgi mängib kujundlikkus väga olulist rolli aladel, mida on traditsiooniliselt peetud kujundkõnet välistavaks, sh teaduses. Sageli ollakse kujundiga lihtsalt nii harjunud, et seda ei märgata. Samas täheldavad teised, et nüüdisaegsed käsitlused küll tähtsustavad üha enam metafoori rolli, ent seavad siiski jäigad piirid metafoori kasutamisele teaduses ja erialakeelis (vt nt Gentner, Jeziorski 1998: 448, Faber 2011: 10). Sotsiokognitiivse terminoloogiasuuna rajajaks peetud Temmermani (nt 2011a: 48) uurimusest selgub aga, et erialasuhtluses on kujundlikkus sageli intuiitiivne ja loomulik valik (vt nt ka Temmerman 2009, Tercedor Sánchez jt 2012). Faber, kelle freimiteooria lähtub muuseas ka neurouuringute tulemustest, toonitab märksõnade *dünaamika* ja *kontekst* olulisust. Nendest järeldub otseselt mittehierarhiliste (*resp.* assotsiatiiv- ehk kujundlike) seoste osatähtsus nii terminoloogias kui tunnetuses (Sager jt 1980: 253, Faber 2011: 14–15, Tercedor Sánchez jt 2012: 1). Kujundlik keelekasutus võimaldab seega tunnetuslikku ligipääsu mõistevaldkondadele, mida oleks muidu raske mõtestada ja keelestada (vrd Black 1962: 37, Boyd 1998: 486, Gentner, Jeziorski 1998: 447, Temmerman 2011a: 48, Temmerman 2011b: 167). Veel enam: Boyd (1998: 482, 483, 486) rõhutab, et metafoor võib tänu oma tähenduslikule avatusele aidata kaasa teadusliku mõtte arengule ja meie maailmamõistmise täiustumisele. Ometi tuleb tõdeda, et kuigi teoorias on üha enam levinud klassikalise koolkonna kriitika ja kognitiivne kanda kinnitamas, oleks terminoloogiatöö praktikas veel vara kõnelda paradigmuuutusest.

Alljärgnev tabel 1 võtab – küll lihtsustatult ja kohati äärmustesse viiduna – kokku klassikalise ja sotsiokognitiivse terminoloogiateooria põhierinevused. Välja on toodud vaid seigad, mis on siinsel juhul olulisimad. Tabel kujutab endast erinevate käsitluste sünteesi, millest johtub niisiis ka tõlgendav alge.

Tabel 1. Klassikaline ja sotsiokognitiivne terminoloogiateooria⁵

Klassikaline terminoloogiateooria	Sotsiokognitiivne terminoloogiateooria
<ul style="list-style-type: none"> • Esiplaanil keele sünkroonne mõõde (terminoloogia kui staatiline süsteem); • mõiste kui vajalike ja piisavate tunnuste staatiline kogum; • mõistete vahel on selged piirid; • tähenduse otsimine; • kujundlikkus kui hägus, erialateksti sobimatu väljendusviis; • terminikasutuse kontekstisõltumatus • "El!" sünonüümiale, polüseemiale ja homonüümiale; • terminoloogia ülesanne on eeskätt ühtlustamine ja standardimine. 	<ul style="list-style-type: none"> • Nii reaalsus, keel kui erialane mõte on pidevas muutumises (oluline on termini diakrooniline külg); • mõiste (ehk teadmusüksus) kui tähenduse loomise <i>protsess</i>; • põhiosa mõisteid iseloomustab prototüübistruktuur; • tähenduse konstrueerimine; • kujundlikkus kui mõtlemise hõlbustaja ja tähenduse looja; • nii termini valik kui tähendus sõltuvad kontekstist; • sünonüümia, polüseemia ja homonüümia kui keelele olemuslikud ja funktsionaalsed nähtused; • terminoloogia ülesanne on käsitleda variatiivsust, mõiste kujunemislugu ja kujundlikkust.

⁴ Õigupoolest pole kognitivistika seisukohtades midagi pörutavalt uut, kuigi kognitivistide retoorikast võiks seda järeldada: nii osutavad juba mitmed romantikud (nt Shelley) keele metafoorsele olemusele ja kognitiivsele funktsioonile. Rousseau on veendunud, et kogu keel põhineb metafoorsusel (sama seisukohta deklareerib hiljem ka Nietzsche), sõnasõnaline keel aga kujutab endast meie olemuselt kujundliku mõtlemise "äranudimist". (Kittay 1987: 4–6)

⁵ Põhiallikad: Temmerman 2000 ja 2002, Tavast 2002, Faber 2011.

3. Uuritav aines

Edasises vaatlen, kuidas sobitub eelesitatuga nii praktiline eriala, nagu seda on sõjandus, kus “täpsus ja üheselt mõistetavus on iseäranis olulised” (Tameri 2009: 22). Ohvitseride arvamusalaldusi ja terminivalikuid jälgides näib küsimus igati õigustatud.⁶

Käsitlus põhineb peaaesjalikult kahel analüüsinäitel, mis on pärit kahest sõjandusterminoloogiat korrastavast magistritööst (vt Paimla 2007, Tameri 2009). Nende koostajad on Kaitseväe Ühendatud Õppeasutuste keskastmekursuse ohvitserid, niisiis oma erialal juba kogenud spetsialistid – nagu ka kõik need, kes tööde autorite korraldatud küsitlustes osalesid. Mõlema töö põhiosa moodustab ühe kitsama sõjandusvaldkonna probleemsete mõistete ja nende võimalike omakeelsete vastete analüüs. Analüüsi tulemusel pakuvad tööde autorid iga käsitletud mõiste tähistamiseks välja terminivariandi, mis osutus nii mõisteliselt kui keeleliselt sobilikemaks. Kõigis uurimustes on analüüsi üks olulisi lähtekohti – kuid valikute puhul siiski mitte määrav tegur – valdkonna asjatundjate seas korraldatud küsitlus⁷. Magistritööde autorid lähtusid oma terminivalikutes niisiis 1) mõistetasandist (täenduslik külg), 2) vormitasandist (keeleline külg) ning 3) eksperdirühma terminieelistustest ja/või terminite juurdumusest.

Ohvitseride oskuskeelekäsitust (vt ka Hendrikson 2012) uurides olid huvitavaimad kohad, kus kirjutajal tuli valida kujundliku ja mittekujuandliku terminivariandi/-variantide vahel, ning see, kuidas oma valikut põhjendati. Järgnevad kaks näidet on esiteks üsna tüüpilised, teiseks mitmete vormi- ja mõistestunnuste poolest sarnased, ent kummatigi on tehtud valikud erinevad. Ohvitseride terminivalikutega kaasnevate mõistestamismudelite avamiseks peatun põgusalt ka sellel, millist metafoorsust need kannavad. Mõlemas tekstinäites on siinse käsitluse seisukohast olulisimad kohad esile tõstetud.

Näites (1) otsib jalaväetaktika termineid käsitleva magistritöö autor Paimla teiste seas vastet inglise terminile *canalize*⁸ ja leiab, et vaste ei saa olla *suunama*, kuna olemas on ka naabermõiste *turn* (Paimla 2007: 60). Seega soovib Paimla kasutada juurdunud terminit *kanaliseerima*, kuigi ÕS-is sõnale täpselt sellist tähendust ei esitata⁹. Töö autor põhjendab oma eelistust järgmiselt.

- (1) “Inglisekeelsele terminile *canalize* vaste määratlemisel tuleb arvestada terminit *turn*, kuna need **asuvad mõistesüsteemis lähestikku**, kuid vastavatel tegevustel on selgelt erinev eesmärk. VL (2006: 480) annab sõnale *kanaliseerima* üheks võimalikuks vasteks *suunama*, kuid sõjanduskeeles on otstarbekas siduda need sõnad erinevate mõistetega. Termin *kanaliseerima* annab analüüsitava mõiste tähenduse paremini edasi, st vastast määratud kohta kokku [esiletõst originaalis] suunama (näiteks hävitusalasse), et seal teda hävitada. Neist teise (*turn*) eesmärk ei ole vastast kuhugi kokku suunata ---.” (Paimla 2007: 60)

⁶ Ohvitseride oskuskeelevaadetest ilmnes kohati üsna äärmuslikki konservatiivsus (nt ühene seisukoht, et sünonüümial ei tohiks olla sõjanduskeeles kohta, samuti arvamus, et standarditud sõjandusterminoloogia tuleb muuta kogu kaitseväs kohustuslikuks). Samas viitavad nii mõnedki seigad nende terminieelistustes ja -põhjendustes samameelsusele sotsiokognitiivse teooriaga. (Vt Hendrikson 2012: 27–28, 30)

⁷ Küsitluste eesmärk oli selgitada välja erialainimeste terminieelistused. Jalaväetaktika termineid käsitleva töö eksperdirühm koosnes 20 ohvitserist ja omakeelseid vasteid otsiti 35 mõistele. Logistikatermineid uurinud töö eksperdirühma suurus oli 51 ohvitseri ja vasteid otsiti 30 mõistele.

⁸ Üks lahingutoimingutest (ingl *tactical tasks*): ‘suunama vastast kitsasse liikumiskoridori’ (vrd *turn* ‘sundima vastast liikumissuunda muutma’).

⁹ ÕS-is esineb sõna vaid tähenduses *kanalisatsiooniga varustama*. Kanaliseeritud asula (ÕS 2006). Tüve pooldas 20 eksperdist 16 (Paimla 2007: 60).

Sarnase, kuid põhimõtteliselt vastupidise lahendusega näite leiab logistikatermineid käsitlevast tööst (Tameri 2009). Tameri magistr töö üks suuremaid probleemkohti on vaste leidmine inglise terminile *cannibalize*, kusjuures ka siin on ohvitseridest koosneva eksperdirühma selge eelistus võõrsõnaline variant, praegusel juhul *kannibaliseerima*¹⁰. Näide (2) on hea ka seepärast, et peale mõistetasandi ühisjoonte ja vajaduse eristada lähimõisteid (siin lähimõisteks *salvage*, mille eesti vasteks pakutakse samas töös *lammutama*¹¹) on näitega (1) sarnane ka vormiline külg. Nii *kannibaliseerima* kui *kanaliseerima* on võõrsõnad, mille puhul on tähistaja ja tähistatava vahel ISO terminikasutusest lähtudes assotsiatiivne seos (vt EVS-ISO 2002: 10, resp. kujundlik suhe¹²). Tameri eelistab aga võõrsõnalisele kujundlikule variandile *kannibaliseerima* mittekujundliku omasõna (*osandama*), põhjendades oma valikuid alljärgnevalt.

- (2) “ÕS annab sõnale *kannibal* tähenduse *inim(ese)sööja*; ülekantud tähenduses *toores, metsik inimene, zooloogias liigikaaslasi sööv loom*. **ÕS-ist lähtudes ei sobi** tüvest *kannibal* tuletatud termin siinse mõiste sisuga. **Kaudne loogika on siiski olemas** – sama tüüpi sõidukite lõhkumine teiste töökorras hoidmise eesmärgil. Tüvest *kannibal* tuletatud terminivariandid on ekspertgrupi põhieelistus, kogudes kahe variandi peale 50% vastustest. U. Mereste liigituse järgi on tegemist **kolmandase tuletusega, mis terminiloomeks ei sobi**. Kolmandase tuletamise puhul tõlgitakse võõrkeelne termin otse omakeelde ning seos mõistega on praktiliselt olematu ---. Sõnaartikli analüüsi käigus ei selgunud ühtki ideaalselt sobivat varianti. Ekspertgrupi eelistust [*kannibaliseerima*] töö autor toetada ei saa, sellepärast et kolmandase tuletamise teel ei saada terminit, vaid pigem **võõrkeelse termini tõlge**. --- ÕS (2006) on *osandama* sünonüümidenäide märkinud *lahti võtma* ja *demonteerima*, mis kinnitab, et *osandama* sobib mõistet tähistama.” (Tameri 2009: 61–62)

4. Analüüs

4.1. Mida neist näidetest leida on?

Ootuspäraselt ei kasuta kumbagi näite autor põhjenduses sõnu *piltlik*, *kujundlik*, *metafoorne* vms. Näites (1) tõdeb Paimla, et *kanaliseerima* “annab tähenduse paremini edasi”¹³. Sellele üldsõnalisele konstateeringule järgneb täpsustus, millega kirjutaja püüab selgitada tekkivat tähendusest, võttes abiks tekstigraafika (“vastast määratud kohta **kokku** suunama”). Nimetatud seigid lubavad oletada,

¹⁰ *kannibaliseerima*-tüve pooldas 51 eksperdirühma liikmest 21, *osandama*-tüve 2 ohvitseri, kõiki ülejäänuid mainiti vaid üks kord (Tameri 2009: 61). Üldse pakuti vasteks tervelt 20 (*sic!*) terminivarianti, millest mõni on küll taandatav ühele variandile (*mine-* või *ja-*liite varieerumine ehk sõnaliigi erinevus ning õigekirja- või trükiviga sisaldavad keelekujud; vt Tameri 2009: 61).

¹¹ Mõistete erinevus seisneb lühidalt selles, kas seade läheb pärast demonteerimist veel kasutusse (ingl *cannibalize*) või mitte (ingl *salvage*; vrd Tameri 2009: 60–63).

¹² Nimelt ei esine viidatud ISO standardis sõnu *kujundlik(kus)*, *metafoor* ega *metonüümia*, mis näib juba iseenesest kõnekas. Nende asemel kõneldakse – põgusalt ja just kui möödaminnes – assotsiatiivseostest, mida defineeritakse kui “kahe sellise mõiste suhet, mida **kogemuse tõttu** [!] ühendab mingi mittehierarhiline seos” (EVS-ISO 1087-1:2002). Seevastu nt Faber (2011: 15) tõdeb kognitiivse psühholoogia ja neuroteaduste uurimistulemustele tuginedes, et kujundlikkusel põhinevad mõistesuhted on tunnetuslikust seisukohast vähemalt sama olulised kui hierarhiaseosed.

¹³ Konteksti arvestades on paslik mainida, et kahe maailmasõja vahelisel perioodil oli kaitseväs samas tähenduses kasutusel termin *lehterdama*, millel on samuti kujundlik taust (vrd *lehttrisse ajama*, niisiis kujundiskeemilt sarnane terminivariant). Viimase puhul poleks tegu võõrsõnaga ja see ei peaks tekitama ka häirivaid kõrvalseoseid, ent *kanaliseerima* on kõnealuse mõiste tähistamisel ilmselgelt juurdunud. Kujundlik oli ka ainus eksperdirühma väljapakutud vaste (*sängitama*). Niisiis näib, et teatud mõistete tähistamisel kalduetaksegi eelistama kujundlikku terminit.

et näite (1) autor on adunud küll mingit liiki assotsiatiivseoste (selle kohta vt ka 12. joonealust märkust) olemasolu, kuid nende kirjeldamiseks napib metakeelevahendeid. Taolist oletust toetab Temmermani (2002: 211) tähelepanek, et keelendi aluseks olevad kujundiskeemid ei avaldu leksikaalsel tasandil kunagi täielikult ja üksüheselt (vrd ka Black 1962: 37), mistõttu on ka nende kirjeldamine keerukam.

Kui Paimla rõhub oma terminivaliku põhjenduses mõisteseoste ja sõnastikus sisalduvat teavet kasutab vaid ühe argumendina, siis tsitaadis (2) saab määravaks teguriks ÕS-is esitatu. Kuna ÕS-i järgi on sõnal *kannibal* teistsugune tähendus, siis ei sobi Tameri järgi ka sellest johtuv verbituletis. Tõdedes, et ideaalselt sobivat varianti analüüsi käigus ei selgunud, eelistab Tameri mittekujundlikku varianti *osandama*, mis on “keeleliselt ökonoomne, suupärane ja eestikeelne, kuid võiks olla läbipaistvam” (Tameri 2009: 62). Huvitav on tõik, et kuigi *kannibal*-tüve peab Tameri tähenduslikult sobimatuks, tuuakse tsitaadis ometi esile kaudse loogika (!) olemasolu. Sellele järgnevast selgitusest (“sama tüüpi sõidukite lõhkumine teiste töökorras hoidmise eesmärgil”) aimub, et kirjutaja on siiski tajunud mingit laadi sarnasusseost. Sõnastades sel moel metafoori ülekandevaluse, läheb Tameri oma analüüsis sammu võrra kaugemale esimese omast.

4.2. Kaks näidet – kaks erinevat oskuskeelekäsitust

Näidetel (1–2) on olulisi ühisjooni: lisaks sellele, et mõlemad terminid on lähtekeeles kujundlikud, eelistas kujundlikku terminit ka põhiosa ohvitsere-eksperte. Terminivariantide sobivuse hindamisel kasutavad mõlema töö autorid sõnastikus esitatud teavet (vastavalt VL ja ÕS). Samuti viidatakse otsesemalt või kaudsemalt sõnast johtuvatele (kõrval)seoste (“määratud kohta **kokku** suunama”; “kaudne loogika on siiski olemas”).

Ent kui vaadata tehtud valikuid, on eeltoodud analüüsinäited (küll mõnevõrra tinglikult) taandatavad kahele põhimõtteliselt erinevale oskuskeelekäsitusele. Esimene (st valik *kanaliseerima* kasuks) tõukub eeldusest, et kujundlik terminikasutus kätkeb võimalust anda edasi nüansse, mis oleks muul moel raskendatud. Näites (2) on olukord komplitseeritum. Selle autor Tameri täheldab, et *kannibal*-tüve kasutamisel on olemas küll kaudne loogika, kuid otsustamisel saab määravaks sõna-, mitte mõistetasand. Kirjutaja viitab analüüsis Merestele (2000: 85), kelle liigituse järgi on tegu kolmandase terminimoodustuse ilminguga, mis terminiloomeks ei sobi. Tameri väidab, et “seos mõistega on praktiliselt olematu”, teisel aga, et “kaudne loogika on siiski olemas”. Kui lähtuda sotsiokognitiivsest lähene misest, on terminivariandil *kannibaliseerima* (nagu ka selle inglise vastel) selgelt kujundlik taust, mistõttu see võiks keeleülese kontseptuaalse metafoori ilminguna justkui funktsioneerida ja anda tähendust pareminigi edasi kui paronüümipesa tekitav *osandama*. Kujundlikkust on ilmselt siiski tähele pannud ka Tameri, viidates kaudse loogika olemasolule. Seega on viimane analüüs tinglikult taandatav klassikalisele terminoloogiateooriale. Kõnekas on, et kujundliku taustaga varianti *kannibaliseerima* pooldas ligi pool eksperdirühmast, teisi variante mainiti (ühe erandiga) vaid üks kord (vt Tameri 2009: 61).

Mõistetasandil peegeldab *kannibaliseerima* (nagu ka selle inglise keelekuju) MASINA mõtestamist ELUSOLENDINA. *Kanaliseerima* sisaldab SUUNA-skeemi ja MAHUTI-skeemi (sõnastatav kontseptuaalse vormelina VASTANE ON VEDELIK, siit

edasi üldisema tasandi metafoorina¹⁴ VASTANE ON OBJEKT). Sel moel kajastavad need mõlemad kaitsevaelaslikku – või kaitsevaelaslikuks peetavat – mõtteviisi: masina mõtestamist inimesena ja inimese käsitamist objektina.¹⁵

4.3. Millal kaldutakse eelistama kujundlikku terminit ja kuidas oma eelistusi põhjendatakse?

Kui vaadelda nende kahe näite kõrval teisi terminivalikuid ja nende põhjendusi (lisaks käsitletud töödele ka Afanasjev 2011), on võimalik täheldada teatavaid üldsuundi või tingimusi, millal kaldutakse eelistama kujundlikku varianti. Ohvitseride eelistus kaldub langema kujundlikule variandile siis, kui 1) on vaja eristada lähimõisteid (mõistekeskne¹⁶ argument) või kui 2) termin on juba lähtekeeles kujundlik (esmapilgul sõnakeskne argument). Sageli esinevad need kaks koos nagu ka mõlemas siinses näites. Otsuse langetamisel on tihtipeale määrava tähtsusega see, et 3) tekkivad kõrvalseosed ei häiriks.

Põhjendused jagunevad laias laastus neljaks. Viidatakse 1) lähimõistete eristamise vajadusele, 2) terminikuju juurdumusele, samuti 3) alg- ja sihtkeele terminikuju vormilisele sarnasusele (tekkivale “ühesele seosele” inglise ja eesti variandi vahel) ning 4) ilmnevatele (kõrval)seostele. Põhjendustest on adutav, et tekkivatel assotsiatsioonidel on sageli otsustav roll. Nagu eespool mainitud, osutatakse subjektiivsetele kõrvalseostele ka analüüsinäidetes (1–2). Subjektiivsete seoste olulisust tõendab seegi, et neid nimetatakse sageli ka kombineerituna teiste argumentidega¹⁷.

Ohvitserid ei mõtesta niisiis oma terminivalikuid skaalal *kujundlik-mittekujundlik*, vaid kõneldakse valdavalt subjektiivsest keeletajust ja sellest johtuvatest assotsiatsioonidest (iseloomulikud sõnad-fraasid: *assotsieerub, peegeldab, seonduv, seostub; väärassotsiatsioonid, negatiivne varjund; tunduvad kummalised ja võõrad* jt). Sageli nimetatakse, et sõna annab/ei anna tähendust hästi/täpselt edasi nagu ka alljärgnevas näites (3).

- (3) --- vaste *kokkupõrkeala* [ingl *engagement area*] võib tekitada **väärassotsiatsioone** (näiteks seostub alaga, kus toimus autoavarii) ning **ei anna selgelt mõiste sisu edasi**. (Paimla 2007: 51)

Taolisest põhjendusest peegeldub küll eeldus, et terminikuju valikul peab lähtuma mõistest, ent üldjuhul ei selgitata, milles mõistele mittevastavus täpsemalt seisneb.

Kokkuvõttes ilmneb, et ohvitserid kalduvad eelistama võõrsõnalist või tõlkelaenulist terminivarianti, millel on nii mõnigi kord kujundlik taust. Neil juhtudel on tegu

¹⁴ Metafoorid erinevad üldistusastmelt: mida üldisema tasandi metafoor, seda üldisemad on allik- ja sihtala ning seda abstraktsem ja ühtlasi visandlikum metafoor (Kövecses 2002: 38–39, 249–250). Madalama tasandi metafooride üldistamisel toimib metaprojektsioon ÜLDINE ON ÜRSIK (*GENERIC IS SPECIFIC*; vt Lakoff, Turner 1989: 162). Nimetatud üldmetafoori ongi käsitatud tegurina, mis teeb võimalikuks metafooride loovuse ja mitmetähenduslikkuse (täpsemalt vt Krikmann 2003, Hendrikson 2002, Hendrikson 2003: 14–15).

¹⁵ Sama mõtestusviisi peegeldavad sellisedki sõjandusterminid nagu *inimmaterjal, kannatanute käitlemine, masina elutsükkel, kokkupõrge* 'lahingukontakt', *surnud ala, üksuste manustamine* 'juurdeandmine' jt. Mõistagi ei saa nimetatud viisi pidada universaalseks ja ainukehtivaks: nagu metafooride puhul ikka, on võimalik tuvastada erinevaid käsitlusviise.

¹⁶ Nimetan *mõistekeskseks* põhimõtet, mille puhul lähtutakse terminikuju sobivuse hindamisel esmajoones mõistest ja selle taga olevast mõistesüsteemist, *sõnakeskseks* kalduvust keskenduda vaid keeletasandile (sõna kui konkreetse tähejärjendi sobivus). See vastandus on mõistagi tinglik. Lähedased mõisted on leksikograafias kasutatavad onomasioloogiline ja semasioloogiline lähenemine (pikemalt vt nt Cabré 1999: 33–34, Tavast 2002).

¹⁷ Näiteks lahingutoimingute *siduma* ja *fikseerima* puhul tuuakse esile vajadust eristada lähimõisteid ning sellega seoses nenditakse, et kõnealused sõnad "on tähenduselt väga lähedased, kuid teine variant [*fikseerima*] viitab rohkem kinnistatusele" (Paimla 2007: 61).

(oskus)keelekorralduses traditsiooniliselt toorlaenudeks peetavate keelekujudega, mis annavad mõistet spetsialistide hinnangul täpsemalt edasi ja on kasutajaskonnas juurdunud. Põhjendustes ollakse sageli üldsõnalised ja hägusad, toetutakse subjektiivsele keeletajule (keelend “annab/ei anna tähendust täpselt edasi”). Sellise tendentsi üks võimalikke seletusi on, et kujundlikkust küll tajutakse, aga oma keeletaju ei osata täpsustada (keelendis, *resp.* mõistetasandil toimuva kirjeldamiseks puudub vajalik metakeel).

5. Järeldusi (*resp.* küsimusi) sõjanduskeele arendamise seisukohalt

Niisiis seisavad (sõjandus)terminoloogia korrastajad-arendajad kahe põhimõttelise küsimuse ees.

5.1. Subjektiivsus või isomorfsus ehk kuidas kirjeldamatut (?) kirjeldada?

Võiks arvata, et ohvitseride terminipõhjendustes kajastuva üldsõnalisuse tagamaid on muuhulgas seik, et kirjutajateks on sõjandus-, mitte keeletespetsialistid. Kumatigi ei saa üldsõnalisust ja isiklikust keeletajust tekkivate seoste nimetamist argumentidena pidada vaid nende magistritööde jooneks: taolised põhjendused on tavalised – ja argumentidena aktsepteeritavad – ka filoloogide ja terminikomisjonide terminivaidlustes. Kognitivismist lähtudes saab põhjenduste üldsõnalisust ja hägusust seletada nii, et metafoorsed mudelid ja nende aluseks olevad kujundiskeemid ei avaldu keeletasandil kunagi üheselt ja täielikult (vrd nt Temmerman 2002: 211), mistõttu on loogiline, et selliste aspektide kirjeldamine ongi keerukam. Pealegi pole allik- ja sihtala vastavus kunagi täielik – vastasel korral poleks ülekandel mõtet ja taoline olukord pole õigupoolest mõeldavgi.

Omasõnast johtuvate kõrvalseostega on võõrsõna eelistamist põhjendatud teisteski valdkondades (vt nt Erelt 2007: 129). Iseenesest ei ole subjektiivsuses midagi taunitavat, pigem vastupidi: keele tunnetuslikku funktsiooni ja kogemuspõhisust arvestades on see eelduspärane. Kuid terminiarutelude puhul on hea teadvustada, et sõnadega kaasnevad tähenduseseosed on inimestel erinevad. Pealegi võib üks ja sama seos ühte inimest häirida, teist mitte (nt *kokkupõrkeala* seostumine autoavariiga). Sel moel kipuvad arutelud taanduma jah-ei-ehk sobib-ei sobi-vaidlustele. Samale tõdemusele jõuab Tavast (2008: 178), nentides, et absoluutseid tõdesid keelendite sisemiste omaduste kohta ei saa kasutada terminivaidlustes argumentidena ning et rõhk nihkub sel juhul pigem suhtluses osalevatele inimestele, nende hoiakutele ja pädevustele. Loomulikult kaotavad taolised vaidlused mõtte juhul, kui mõtestatakse ümber (eesti) oskuskeelekorralduse üks seniseid põhimõtteid, milleks on muuhulgas ka ühtlustamispüüe ja kindlasti küll mitte range preskriptiivsus, kuid siiski suunav-soovitav hoiak.

Standardimise mõttekuse seab küsimärgi alla Temmerman, kes peab seda klassikalise terminoloogiateooria igandiks (vt nt Temmerman 2000: 68). Sõjanduses teeb olukorra siinkirjutaja jaoks huvitavaks tööik, et kaitseväelased ise – sõjandusterminoloogia peamine kasutajaskond – peavad sõjandusterminoloogia arendamise

põhieesmärgiks ja sihiks just standardi loomist ning igasuguse variatiivsuse kõrvaldamist (nt üldlevinud idee, et sõjandusterminoloogia andmebaas Militerm tuleb muuta kohustuslikuks; vt Hendrikson 2012: 22). See, kas erinev mõistekäsitus ja terminikasutus tegelikke mõistmisraskusi tekitab, on eraldi uurimisteema, kuid ohvitseride ainuvaldavale seisukohale tuginedes võib erinevate terminivariantide kasutamine päädida lahinguväljal kaose ja kaotusega (täpsemalt vt samas). Kui lähtuda sotsiokognitiivse terminoloogiateooria variatiivsusest ja kirjanduses viimasel ajal üha jõulisemalt kõlanud seisukohtadest, siis peaks see võimalus olema vähemalt teoreetiliselt välistatud.

5.2. Toorlaen või keeleülene kujund?

Kognitiivne teooria võimaldab näha teises valguses termineid, mida nii mõnigi keeletoimetaja soovitaks vältida kui toorlaene¹⁸. Kognitiivse metafoorteooria järgi viitab taoline keelekasutus tunnetuse ja keele kogemuspõhisusele, analoogia-tajule ja mõistete (*resp.* mõtlemisüksuste) prototüübistruktuurile (pikemalt vt nt Temmerman 2000: 61–71, samuti Rosch, Mervis 1975: 573–574). Piltlik termin on sageli ilmekam ja selle kasutamine tähendab tihtipeale väljendusökonomiat, mis on terminoloogia jaoks iseäranis oluline (samale seisukohale jõuab ka Erelt 2007: 89–90). Fuertes-Olivera ja Nielsen (2011: 172) arvates peaks igasugune kakskeelne terminoloogiatöö lähtuma eeldusest, et lähte- ja sihtkeeles kasutatakse kontseptuaalselt sarnaseid termineid: kui termin on lähtekeeles metafoorne, siis peaks see olema metafoorne ka sihtkeeles, ja kui vastavat metafoori sihtkeeles veel pole, tuleks see keele- ja kultuuriolusid arvestades luua. Kõik nimetatud argumentid osutavad tõigale, et kujundliku termini eelistamine selle kujundlikkuse tõttu lähtekeeles ei viita mitte sõna-, vaid mõistekesksele.

Kui kahe eelkäsitletud analüüsinäite juurde tagasi tulla, siis võiks küsida, kas mõlemal juhul tuleks eelistada võõrsõnalist, kujundliku taustaga terminit. Siinkirjutaja ei söanda võtta nii resolootset seisukohta: inglise *cannibalization* vastena välja pakutud *osandama* sobib nii tähenduselt kui annab võrdluses naaberterminiga *lammutama* (ingl *salvage*) mõistet täitsa hästi edasi (kuna mõlemad on omasõnad, siis on täidetud ka süsteemsusnõue). Keelendiga *osandama* seoses tuleb siiski mainida, et oskuskelekorralduses on soovitatud vältida paronüümpesade teket ehk liigset tuletiste moodustamist (Erelt 2007: 164). Teisalt on selge, et *kannibaliseerima* on peale võõrsõnalisuse pikem-kohmakam kui *osandama*. Ka Erelt (2007: 137) leiab, et *kannibaliseerima* kasutamine (täheenduses ‘varuosadeks lammutama’) ei sobi. Siiski viidatakse teisel kujundlike terminite elujõule¹⁹ ja vastustatakse nii äärmuslikke oma- kui võõrtermini kaitsjaid (vt nt Erelt 2007: 127).

Ka termin *kanaliseerima* on suunamistähenduses põhjustanud keeleinimeste pahameelt (sest “ÕS-is sõna *selles tähenduses* ei esine!”). Kummatigi ei ole mõistetasandil välja tuua midagi, mis räägiks sõna *kanaliseerima* sobimatusest kõnealust mõistet tähistama. Pealegi on mõlemale võõrsõnaliselle terminivariandile kuulunud kasutajaskonna ülekaalukas poolehoid (vt Paimla 2007: 60, Tameri 2009: 61). Kas

¹⁸ Termin (?) *toorlaen*, mida kasutatakse terminivaidlustes sageli argumentina (ja mida on siinkirjutaja ka ise teinud), on siiani defineerimata (seda ei esine ei “Eesti keele käsiraamatus” ega raamatus “Terminiõpetus”). Toorlaenuks peetava termini üks lihtsamaid näiteid sõjanduses on *võtmeala* (ingl *key terrain*), mida analüüsitakse ka jalaväetaktika terminite töös (vt Paimla 2007: 49). Kõnekas on, et kõik eksperdid eelistasid tõlkelaenuelist täiendosa *võtme-*, samas on keeletoimetajad selle kasutamist tauninud (vt nt Mäekivi 2010: 31).

¹⁹ “Kindlasti läheb käibekele kujundlik, osavalt piltlik omatermin ---” (Erelt 2007: 147). Erelt ja Kull (1997) nendivad ka, et metafoorsuse suhtes võiks eesti terminoloogias inglise keelest mõistuse piires eeskujuga võtta.

lähutada niisiis põhimõttest, et võõrsõna sobib *vaid juhul*, kui sobivat omasõna pole, või peaks esiplaanil olema termini võime anda mõistet ilmekalt edasi ja juurdumus kasutajaskonnas? Juhul kui aktsepteerida laenulise taustaga kujundlike terminite eluõigust, tuleb olla valmis ka eesti (oskus)keelekorralduse senises praktikas valitsenud põhimõtete revideerimiseks.

6. Kokkuvõte ja arutelu

Kaitseväelaste terminieelistused annavad tunnistust sellest, et traditsiooniliselt toorlaenudeks peetavad, kujundliku taustaga terminikujud omavad kaitseväelaste selget eelistust ja on juurdunud. Põhjenduste üldsõnalisus (mis ilmnes ka ohvitseride oskuskeelevaadete käsitlesest ja mis pole omane kaugeltki mitte ainult kaitseväelaste terminiaruteludele) osutab selgelt tõigale, et keelekasutajal puudub vajalik metakeel. Sotsiokognitiivse lähenemise järgi peaks terminoloogia kui uurimisvaldkonna eesmärk olemagi juhiste väljatöötamine keeletasandil ilmnevate metafoorsete mudelite kirjeldamiseks, mitte standardimine. Selle taustal on huvitav nentida, et kaitsevälased ise peavad terminoloogiatöö ülesandeks just standardi loomist ja variatiivsuse kõrvaldamist.

Ohvitseride terminipõhjendustest on adutav, et kujundlike võõrmõjuliste terminite taga ei ole tõenäoliselt pelk võõrkeele jäljendamise soov. Selle hüpoteesi kontrollimise tarvis on vaja küll edasise töö käigus hankida lisaandmeid, kuid käsitletud materjal viitab matkimisteooriale kui vaid ühele võimalikule selgitusele. Teatud mõistete või mõistevaldkondade puhul näib kujundlikkus olevat erialainimeste loomulikem ja käepäraseim valik. Seik, et mõistet tähistava lähtekeelse termini taga on sama kujund, viitaks selles valguses inimtunnetuse üldisele seaduspärale: ühe kogemusvaldkonna mõtestamisele teise abil. Nii oleks fraasi *teise keele jäljendamine* kõrval/asemel tihti täpsem kõnelda pigem *tunnetuslikust analoogiast* või *samahäälsusest*.

Käsitletud aines ei anna küll alust kõikehõlmavate järelduste tegemiseks, küll aga järgmiste küsimuste edasiseks käsitlemiseks. Kõigepealt: kust läheb piir toorlaenu (pelga teise keele jäljendamise) ning keeletasandil avalduva ja *oskuskeelekorralduses aktsepteeritava* kontseptuaalse metafoori vahel? Just nimetatud matkimisteooriaga on (oskus)keelekorralduses siiani põhjendatud paljude, teiste seas ka kujundlike terminite sobimatust. Ja edasi: kuidas seda piiri ikkagi kirjeldada? Teisisõnu: kas vastavate kirjeldusvahendite väljatöötamine on võimalik ja kui, siis millised need peaks olema? Kolmandaks väärib eraldi esiletõstmist metakeele küsimus: termin (?) *toorlaen*, mida sageli kasutatakse terminivaidlustes argumentina ja mis on juba iseenesest hinnanguline, subjektiivne ja loosunglik, on senini defineerimata. Nende küsimuste teadvustamine võiks siinkirjutaja arvates toetada funktsionaalse ja kasutajaskonnas juurdumisvõimelise terminoloogia väljatöötamist ning ehk ka laiemalt terminoloogia kui uurimisvaldkonna arengut. Öeldu tähendab ühtlasi oskuskeelekorralduse aluspõhimõtete ja metakeele kui mitte revideerimist, siis vähemalt teadvustamist ja uuesti läbimõtlemit.

Viidatud kirjandus

- Black, Max 1962. *Models and Metaphors*. Ithaca: Cornell University Press.
- Boyd, Richard 1998. Metaphor and theory change: What is “metaphor” a metaphor for? – Andrew Ortony (Ed.). *Metaphor and Thought*. Cambridge: Cambridge University Press, 481–532.
- EVS-ISO 2002 = EVS-ISO 1087–1:2002. Terminoloogiatöö. Sõnastik. Osa 1. Teooria ja rakendus. Standardikeskus.
- Erelt, Tiiu 2007. *Terminiõpetus*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Erelt, Tiiu; Kull, Rein 1997. Euroopasse integreerumine ja keeleminetussündroom. – Sõnumileht, 11. veebruar. <http://keeleabi.eki.ee/artiklid2/euroopasse.html> (14.09.2012).
- Faber, Pamela 2011. The dynamics of specialized knowledge representation: Simulational reconstruction or the perception-action interface. – *Terminology. International Journal of Theoretical and Applied Issues in Specialized Communication*, 17 (1), 9–29. <http://dx.doi.org/10.1075/term.17.1.02fab>
- Felber, Helmut 1984. *Terminology Manual*. Paris, Unesco, Infoterm, XXI.
- Fuertes-Olivera, Pedro A.; Nielsen, Sandro 2011. The dynamics of terms in accounting. What the construction of the accounting dictionaries reveals about metaphorical terms in culture-bound subject fields. – *Terminology. International Journal of Theoretical and Applied Issues in Specialized Communication*, 17 (1), 157–180. <http://dx.doi.org/10.1075/term.17.1.09fue>
- Gentner, Dedre; Jeziorski, Michael 1998. The shift from metaphor to analogy in Western science. – Andrew Ortony (Ed.). *Metaphor and Thought*. Cambridge: Cambridge University Press, pp. 447–480.
- Hendrikson, Reet 2002. Keeleteaduse teooriate metafoorikäsitusi. – *Keel ja Kirjandus*, 11, 764–776.
- Hendrikson, Reet 2003. Ilukirjanduslikud liitsõnalised metafoorid eesti keeles kognitiivse metafooriteooria perspektiivist. Magistritöö. Juhendaja Haldur Õim. Tartu: Tartu Ülikooli eesti keele õppetool.
- Hendrikson, Reet 2012. Keelesõjas sõjakeel? Ohvitseride oskuskeelevaadetest. – *KVÜÕA toimetised*, 16, 15–39.
- Kittay, Eva Feder 1987. *Metaphor: Its Cognitive Force and Linguistic Structure*. Oxford: Clarendon Press.
- Krikmann, Arvo 2003. Kaasaegse metafooriteooria panus parömioloogiasse. <http://www.tlu.ee/~jaanike/loengud/mteooria.pdf> (19.09.2012).
- Kövecses, Zoltan 2002. *Metaphor. A Practical Introduction*. Oxford: Oxford University Press.
- Lakoff, George; Turner, Mark 1989. *More than Cool Reason: A Field Guide to Poetic Metaphor*. Chicago and London: The University of Chicago Press.
- Lotte, Dmitri 1961 = Д. Лотте 1961. Основы построения научно-технической терминологии. Вопросы теории и методики. Москва: Наука.
- McLaughlin, Thomas 1995. *Figurative language*. – F. Lentricchia, T. McLaughlin (Eds.). *Critical Terms for Literary Study*. Second edition. Chicago and London: The University of Chicago Press, 80–90.
- Mäekivi, Helika 2010. Üheülbalised eurosõnad. – Et lugeja võiks tulla. Artiklite kogumik. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus, 7–39.
- Ots, Heido 1980. Kümme aastat ületuspõhimõtet. – *Keel ja Kirjandus*, 10, 582–587.
- Pullerits, Egle 2012. Ei taha enam elada loomadega rongis! – *Postimees*, 9. jaanuar. <http://arvamus.postimees.ee/696198/egle-pullerits-ei-taha-enam-elada-loomadega-rongis/> (10.01.2012).
- Rohult, Elo 2008. *Conceptualizing the World*. – N.-L. Johannesson, D. C. Minugh (Eds.). *Selected papers from the 2006 and 2007 Stockholm Metaphor Festivals*. Stockholm: Stockholm University, 151–164.

- Rosch, Eleanor; Mervis, Carolin B. 1975. Family resemblances: Studies in the internal structure of categories. – *Cognitive Psychology*, 7 (4), 573–605. [http://dx.doi.org/10.1016/0010-0285\(75\)90024-9](http://dx.doi.org/10.1016/0010-0285(75)90024-9)
- Sager, Juan Carlos; Dungworth, David; McDonald, Peter F. 1980. *English Special Languages. Principles and Practice in Science and Technology*. Wiesbaden: Brandstetter.
- Tavast, Arvi 2002. *Onomasioloogia ja semasioloogia vahekorra oskuskeeles*. Magistritöö. Juhendaja Mati Ereht. Tartu: Tartu Ülikooli eesti keele õppetool.
- Tavast, Arvi 2008. *The translator is human too: A case for instrumentalism in multilingual specialised communication*. *Dissertationes philologiae estonicae Universitas Tartuensis* 21. Tartu: Tartu University Press.
- Temmerman, Rita 2000. *Towards New Ways of Terminology Description: the Sociocognitive Approach*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing.
- Temmerman, Rita 2002. *Metaphorical Models and the Translation of Scientific Texts*. – *Linguistica Antverpiensia*, 1, 211–226.
- Temmerman, Rita 2009. *Why special language translators need insights in the mechanisms of metaphorical models and figurative denominations*. – B. Lewandowska, M. Thelen (Eds.). *The Meaning of Translation*. Bern: Peter Lang, 351–369.
- Temmerman, Rita 2011a. *Stars, problem children, dogs and cash cows: evocative terminology in multilingual business communication*. – *SYNAPS – A Journal of Professional Communication*, 26, 48–61.
- Temmerman, Rita 2011b. *Researching plurilinguistic competences in specialised domains. Looking for means to prevent exclusion*. – *European Journal of Language Policy*, 3 (2), 163–174. <http://dx.doi.org/10.3828/ejlp.2011.9>
- Tercedor Sánchez, Maribel; Ureña Gómez Moreno, José Manuel; Prieto Velasco, Juan Antonio 2012. *Grasping metaphoric and metonymic processes in terminology*. – *The Journal of Specialised Translation*, 18, July. http://www.jostrans.org/issue18/art_tercedor.php#abstract (27.09.2012).
- Wüster, Eugen 1979. *Einführung in die allgemeine Terminologielehre und terminologische Lexikographie*. Wien – New York.

Allikad

- Afanasjev, Ainar 2011. *Kaitseväe pioneeriterminoloogia korrastamine*. Magistritöö. Juhendajad Reet Hendrikson ja mjr Raul Kütt. Tartu: Kaitseväe Ühendatud Õppeasutused.
- Militerm = Sõjandusterminoloogia andmebaas Militerm. <http://termin.eki.ee/militerm/> (14.09.2012).
- Paimla, Raigo 2007. *Jalaväetaktika terminite ühtlustamine*. Magistritöö. Juhendajad Reet Hendrikson-Pungar ja mjr Martin Herem. Tartu: Kaitseväe Ühendatud Õppeasutused.
- Tameri, Tarmo 2009. *Eesti Kaitseväe logistikaterminoloogia korrastamine*. Magistritöö. Juhendajad Reet Hendrikson ja kpt Erlend Zirk. Tartu: Kaitseväe Ühendatud Õppeasutused.
- VL = Vääri, Eduard; Kleis, Richard; Silvet, Johannes 2006. *Võõrsõnade leksikon*. Seitsemes, parandatud ja täiendatud trükk. Tallinn: Valgus.
- ÕS = Eesti õigekeelsussõnaraamat ÕS 2006. *Toimetanud Tiiu Ereht*. Tallinn: Eesti Keele Instituut.

Reet Hendrikson (Kaitseväe Ühendatud Õppeasutused) töötab 2005. aastast alates KVÜÖAs terminoloogi ja keeleteoimetajana ning annab magistrikursuse terminoloogialoenguid. Samast aastast alates on Kaitseministeeriumi sõjanduse ning julgeoleku- ja kaitsepoliitika terminoloogia komisjoni liige. Uurimisvaldkonnad: ilukirjanduslik ja erialane kujundkeel ning terminoloogia. reet.hendrikson@mil.ee

AT THE CROSSROADS OF MILITARY AND FIGURATIVE LANGUAGE

Reet Hendrikson

Estonian National Defence College

Until now, the figurativeness of specialised language and metaphorisation at the conceptual level has been treated with insufficient attention, indeed with an ambivalent attitude. If, in theoretical discussions, there is an inclination towards the cognitive view (i.e. the claim that the creative use of language is an essential component of specialised communication), then in the practice of specialised language management the natural state of affairs seems to be something more akin to hesitation, questioning, even denial. However, the first and natural choice among specialists in the field often tends to be the figurative term.

The foundation of this article is the research on figurativeness in military terminology and the thesis that, in order to develop a functional terminology, there is a need to build upon an awareness of the needs of users. Therefore, this article will focus on officers' terminological preferences, asking whether there are any conditions in which figurative terminology is preferred and, the choice having been made, how they justify their preferences.

Such an approach allows us to draw conclusions about the functionality of figurativeness in military terminology and to analyse how the attitudes towards figurativeness can influence the development of military terminology and terminological work in general. As with many specialised fields, in military terminology there are a couple of terms in use which seem to be derived directly from English equivalents and which reflect a metaphorical understanding. Such terms are traditionally considered to be rough loan words and are often rejected by language planners. It turns out, though, that it is precisely these forms which are favoured by military specialists. Considering the choices officers make while selecting terms, and bearing in mind the arguments advanced in favour of one term or the other, it would seem that the following hypothesis is worth careful deliberation: besides purely linguistic imitation, there can be the observed preference for such metaphorical expressions influenced by the human disposition for conceptualising and communicating certain phenomena by means of imagery.

Emerging from this discussion there are two vital questions. Firstly, where are the boundaries between rough loan words and conceptual metaphors acceptable by language planners? And secondly, do the well-defined lines of demarcation actually exist and how can we describe them?

Keywords: military terminology, sociocognitive approach to terminology, language management, terminology harmonisation, figurativeness of specialised language